



JOANNA SZADY

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-6871-5315

## POSŁUGA SZPITALNA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA WINCENTEGO À PAULO W KONINIE W LATACH 1906-1938

Początki szpitala w Koninie związane są z kościołem św. Ducha, mieszczącym się od XV w. na dawnym Przedmieściu Kolskim wraz z funkcjonującym przy nim od 1521 r. szpitalem. Samo wezwanie kościoła nawiązywało do zakonu duchaków, zajmujących się od XIII w. dziełami miłosierdzia chrześcijańskiego w Polsce. Z czasem duchacy zaczęli tracić wpływy w zakresie działalności szpitalnej (zakon zlikwidowano w 1786 r.), a jednocześnie wzrastała rola władz miejskich w prowadzeniu szpitala<sup>1</sup>. W XVIII w. instytucja konińska miała już charakter odrębnej placówki administracyjno-gospodarczej zarządzanej przez duchowieństwo świeckie (prepozytury szpitalnej)<sup>2</sup>. Zgodnie z realiami epoki, świątynia wraz z domem opieki dla starców i chorych stanowiła kompleks xenodochium, w którym realizowała się w praktyce troska o potrzebujących<sup>3</sup>. Po zawaleniu się budynku szpitala odbudowano go w latach 1825-1827 na dawnym gruncie szpitalnym<sup>4</sup>. Przełom w sprawowaniu opieki nad chorymi i ubogimi nastąpił wraz z postanowieniami Rady Głównej Opiekuńczej<sup>5</sup>, w wyniku których funkcje przytułku zaczęto sprawować w części dobudowanej do szpitala (od 1911 r. ostatecznie usunięto ze szpitala pensjonariuszy wymagających opieki). W II połowie XIX w. pomieszczenia szpitala okazały się być już na tyle niewystarczające, że zaczęto korzystać z zabudowań klasztoru

<sup>1</sup> P. Rybczyński, *Spacerkiem w przeszłość. Szkice z dziejów Konina*, Konin 1997, s. 23-24.

<sup>2</sup> S. Litak, *Kościół Łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 r. Struktury administracyjne*, Lublin 1996, s. 170; M. Surdacki, *Opieka społeczna w Polsce do końca XVIII w.*, Lublin 2015, s. 150.

<sup>3</sup> W latach dwudziestych teren wraz z kościołem sprzedano protestantom; H. Witczak, *Xenodochium Świętego Ducha w Koninie*, [w:] *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga Pamiątkowa ku czci Jego Eksceleencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira i in., Włocławek 2010, s. 181-196.

<sup>4</sup> A. Tomaszewicz, *Dobroczynność w guberni kaliskiej 1864-1914*, Łódź 2010, s. 26; *Opisy szpitalnego kościoła Świętego Ducha w Koninie z lat 1790 i 1836 w „Aktach miasta Konina”*, oprac. P. Rybczyński, „Rocznik Koniński” 2016, t. 19, s. 191.

<sup>5</sup> Rada Główna Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych, związana z Komisją Rządową Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego stanowiła, wg ukazu z 1842 r. samodzielny organ administracyjny ds. szpitalnictwa. Wprowadzono wówczas regulacje dotyczące organizacji szpitali oraz ich medycznego charakteru, oddzielając sprawy leczenia od pomocy społecznej; W. Partyka, *Opieka instytucjonalna na Lubelszczyźnie w XIX wieku. Szpitale i przytułki*, Lublin 2017, s. 31; J. Szady, *Udział sióstr miłosierdzia w opiece szpitalnej w Milanowie w 2. połowie XIX wieku*, [w:] *Archiwa, Tempora, Testes. Źródła historyczne jako podstawa pracy badacza dziejów. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Olczakowi*, red. G. Bujak i in., Lublin 2008, s. 543-544.

franciszkanów (reformatów), funkcjonującego w mieście od 1631 r.<sup>6</sup> Sytuację utrudniała jednak obecność wojska, gdyż było to też miejsce stacjonowania pułku carskich dragonów. Zostali oni zakwaterowani w ramach represji po powstaniu styczniowym, po tym jak klasztor został skasowany w 1864 r., a zakonnicy przeniesieni do Kalisza<sup>7</sup>.

Na lokalne dzieje Szpitala św. Ducha nakłada się ogólna sytuacja w szpitalnictwie II połowy XIX w., kiedy precyzowały się zasady opieki nad chorymi. Dodatkowy aspekt rozwoju pomocy medycznej w tym okresie to specjalistyczne usługi pielęgniarские, które w instytucjach szpitalnych sprawowały Siostry Miłosierdzia<sup>8</sup>. Umiejętności medycznych nabywały siostry dzięki praktyce i przygotowaniu wewnątrzzakonnemu, w wyniku czego zapewniały chorym w trakcie leczenia pełnię zabiegów opiekuńczych<sup>9</sup>. Sprowadzenie szarytek do Konina zawdzięcza placówką ks. Jankowskiemu, miejscowemu proboszczowi<sup>10</sup> i członkowi rady szpitalnej. W pierwszym swoim liście do s. wizytatorki z 8 lutego 1901 r. pisał:

Na ostatniej sessji szpitalnej podniosłem kwestyę by dla nadania szpitalowi charakteru czysto chrześcijańskiego należy doń wprowadzić Siostry Miłosierdzia. Prezydujący i cała Rada wniosek mój przyjęli z uznaniem dając mi upoważnienie do dalszego agitowania i w ruch wprowadzenia podniesionej kwestyi. Dotychczas funduszów nie ma, ten co jest złożony w banku musi być użyty na powiększenie i przeróbkę szpitala, obecnie jest łózek 40; czy 2 siostry na początek byłyby dostateczne?<sup>11</sup>.

Jak się okazuje, kolejnych 5 lat upłynęło jeszcze na oczekiwaniu na obsadę sióstr<sup>12</sup>. W tym czasie powiększono stan łózek szpitalnych do 100, przygotowano też mieszkanie dla szarytek.

Tak jak było przyjęte w szpitalnictwie tamtego okresu, objęcie posługi szpitalnej (w praktyce oznaczało to zarówno czynności pielęgniarские, jak i gospodarskie)

<sup>6</sup> Nowe zabudowania klasztorne wzniesiono w I połowie lat siedemdziesiątych XVIII w., A.J. Szeinke, *I Zakon Franciszkański w Diecezji Włocławskiej (XIII-XXI w.)*, [w:] *Sprawiedliwość...*, s. 237.

<sup>7</sup> Jednostka opuściła klasztor w 1910 r.; K. Płachciński, *Koniński fragment dziejów 13. (5) Kargopolskiego Pułku Dragonów*; „Polonia Major Orientalis” 2016, t. III, s. 17; S. Paszek, M. Lechwar, *Klasztor oo. Franciszkanów Reformatów w Koninie*, Konin 2002, s. 30; R. Prejs, *Zakonnicy franciszkańscy Królestwa Polskiego po kasacie 1864 r. Dzieje-postawy*, Warszawa 2003, s. 103.

<sup>8</sup> Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (popularna nazwa: szarytki) zostało założone w Paryżu w 1633 r. (od 1652 r. w Polsce) przez św. Wincentego à Paulo (1581-1660) i św. Ludwikę de Marillac (1591-1660). Charyzmatem zgromadzenia jest służenie ubogim i chorym; B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa 1998, s. 328-329.

<sup>9</sup> Por.: A. Gretkowski, *Dobroczynno-społeczna działalność Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo na terenie diecezji płockiej w latach 1727-2000*, Płock 2002, s. 75; M. Hałat, *Obowiązki Sióstr Miłosierdzia w świetle dokumentów*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną” 1999, t. 6, z. 2, s. 157.

<sup>10</sup> Ks. Władysław Jankowski, proboszcz parafii św. Bartłomieja Apostoła w Koninie, kanonik kolegiaty kaliskiej, prezes Konińskiego Towarzystwa Wspomagania Biednych w początku lat dwudziestych, zastąpiony następnie przez ks. Mikulskiego na tym stanowisku; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1907* (dalej: CEWC), s. 42; A. Tomaszewicz, *Dobroczynność...*, s. 157-158.

<sup>11</sup> Archiwum Sióstr Miłosierdzia w Warszawie (dalej: ASMW), E. Chodakowska, *Kronika Pamiątkowa Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce*, rkps, s. 697.

<sup>12</sup> ASMW, Placówki obsługiwane przez Siostry Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo Prowincji Warszawskiej w okresie 1.09.1939-31.12.1947 r. Odpowiedzi na kwestionariusz, t. 1, Konin – Szpital św. Ducha, mps.

przez zakonnice odbywało się na zasadzie zawarcia kontraktu między zgromadzeniem a radą szpitalną, zatwierdzanego następnie przez władze gubernialne. Proces ustalania szczegółów umowy obejmował też wizję lokalną, w trakcie której władze zgromadzenia dokonywały oceny warunków życia i pracy sióstr. Szczegóły umowy przyjęte zostały wiosną i latem 1906 r. w trakcie dwóch takich wypraw przez siostry delegowane z Warszawy do Konina. Na ich podstawie szpital miał zapewnić siostronom pokrycie kosztów podróży i utrzymania w postaci dodatkowej pensji 60 rubli rocznie<sup>13</sup> (poszerzone następnie o umeblowanie oraz zadatek na zagospodarowanie). Ostatecznie Szpital św. Ducha w Koninie objęły 3 Siostry Miłosierdzia 16 października 1906 r., zawiadamiając o tym fakcie warszawski dom macierzysty na Tamce: „szpital dobrze się przedstawia i zdaje się, że źle nie będzie, bo mało osób miesza się do administracji”<sup>14</sup>. Ze względu na rozległy zakres prac przy chorych w 1907 r. ustanowiono przy szpitalu jeszcze czwartą siostrę<sup>15</sup>.

Podjęcie pracy przez szarytki w szpitalu konińskim na początku XX w. dokonało się w obliczu ogólnego wzrostu liczby placówek w Prowincji Warszawskiej tego zgromadzenia. Pod zarządem s. Augusty Sikorskiej, wizytatorki prowincji w latach 1894-1919, liczba placówek zakonnych przybywała sukcesywnie. Objęcie w 1906 r. opieką szpitala w Koninie przez szarytki odbyło się w momencie największego przyrostu placówek za rządów ww. wizytatorki, przypadającego na lata 1906-1912. Wiązało się niewątpliwie ze złagodzeniem polityki władz zaborczych po ukazie tolerancyjnym z 1905 r. Dynamiczny rozwój dzieł dobroczynnych sióstr to również pokłosie stabilizacji prawnej i finansowej zgromadzenia na mocy ukazu carskiego z 7 sierpnia 1870 r.<sup>16</sup> Wraz ze Szpitalem św. Ducha w Koninie, szarytki rozpoczęły również pracę w Szpitalu św. Jana Bożego w Lublinie<sup>17</sup> i dodatkowo jeszcze, w Zakładzie św. Ludwika w Warszawie<sup>18</sup>. Szpital koniński był jedną z kilkunastu placówek tego typu, będącą w gestii Sióstr Miłosierdzia od początków zarządzania prowincją przez s. A. Sikorską (w czasie jej zarządu nastąpił przyrost w postaci ponad 60 domów, w tym ponad 30 placówek szpitalnych)<sup>19</sup>.

<sup>13</sup> Dla porównania, warunki umowy w związku z obsadą szpitala w Milanowie w 1908 r. przez szarytki opiewały na 300 rubli rocznie; J. Szady, *Szpital w Milanowie w latach 1908-1931 w świetle dokumentów z Archiwum Sióstr Miłosierdzia w Warszawie*, „Roczniki Humanistyczne” 2013, t. 61, z. 2, s. 307.

<sup>14</sup> ASMW, E. Chodakowska, *Kronika Pamiątkowa...*, s. 697.

<sup>15</sup> W 1909 r. czasowo mieszkaly też w szpitalu 2 siostry zajmujące się pobliskimi dziełami dobroczynnymi – Ochroną Towarzystwa Dobroczynności i Przytułkiem dla Starców (przekazane w 1937 r. albertynkom). Stan sióstr rejestrowany przy szpitalu począwszy od 1909 r. wahał się w granicach między 3 a 6 (patrz: Tabela 1); ASMW, *Placówki...*, Konin: Szpital św. Ducha; tamże, Konin: Przytułek Starców i Ochrona; tamże, E. Chodakowska, *Kronika Pamiątkowa...*, s. 733.

<sup>16</sup> Jednocześnie wprowadzono ograniczenia w przyjmowaniu kandydatek do seminarium przez konieczność posiadania specjalnego pozwolenia od gubernatora warszawskiego oraz opinii Rady Miejskiej. Fakt ten przyczynił się do zahamowania rozwoju liczebnego sióstr; H. A. Jurczak, *Siostra Augusta Sikorska (1834-1919)*, „Nasza Przeszłość” 1998, t. 86, s. [6] 252.

<sup>17</sup> Szpital przy kościele św. Eliasza (ul. Bonifraterska, następnie: Biernackiego); J. Szady, *Aktywność społeczna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Lublinie w latach 1918-1939*, Lublin 2018, s. 41.

<sup>18</sup> Zakład św. Ludwika oraz pobliski Zakład św. Stanisława Kostki – instytucje charytatywne działające przy kościele św. Augustyna na Nowolipkach 52; [Serce Muranowa. Odzyskane dzieje Kościoła Świętego Augustyna na Nowolipkach]: 6. Życie parafii w latach 1905-1939, [dostęp: 22.12.2023], [https://www.sercemuranowa.pl/swaugustyn/zycie-parafii-w-latach-1905-1939#\\_ftn14](https://www.sercemuranowa.pl/swaugustyn/zycie-parafii-w-latach-1905-1939#_ftn14)

<sup>19</sup> W tym dwa szpitale, ze wznowioną po przerwie obecnością szarytek (szpital św. Stanisława Kostki w Warszawie oraz szpital w Wyrożebach), a także dwie specjalistyczne placówki sanatoryjne (w Otwocku i Rudce); A. Schletz, *Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce*.

W momencie zabiegania w Zgromadzeniu Sióstr Miłosierdzia o objęcie szpitala konińskiego przez personel zakonny, szarytki pracowały już na terenie diecezji wrocławskiej w kilku placówkach szpitalnych: w Kaliszu (4 placówki, w tym w Szpitalu św. Trójcy od 1862 r. (1865), Piotrkowie (Szpital św. Trójcy od 1897 r.), Sieradzu (Szpital św. Józefa od 1878 r.), Wieluniu (Szpital Wszystkich Świętych od 1898 (1899) r.) i Włocławku (Szpital św. Antoniego od 1877 r.)<sup>20</sup>. Do wybuchu I wojny światowej liczba placówek szarytek w diecezji powiększyła się jeszcze o zakład opieki w Koninie (od 1909 r.), przytułek i schronisko św. Kazimierza w Częstochowie (od 1907 r.)<sup>21</sup> oraz Szpital św. Pawła w Turku (od 1911 r.)<sup>22</sup>. W okres dwudziestolecia międzywojennego zgromadzenie weszło więc z siecią 7 diecezjalnych placówek szpitalnych. Jednocześnie – w momencie pojawienia się szarytek w Koninie – w Prowincji Warszawskiej Sióstr Miłosierdzia funkcjonowało 47 szpitali (patrz: Mapa 1<sup>23</sup>), z których 8 powstało jeszcze w okresie I Rzeczypospolitej (szpitale: św. Wincentego w Lublinie, św. Trójcy w Płocku, św. Wincentego w Pułtusku, św. Stanisława w Szczuczynie Mazowieckim, św. Ducha i św. Rocha oraz Dzieciątka Jezus w Warszawie, a także św. Józefa w Mieni). Największa liczba szpitali (23) miała swój początek w XIX w<sup>24</sup>., a tylko 10 placówek szpitalnych było, podobnie jak szpital koniński, o rodowodzie dwudziestowiecznym, w tym: Instytut Higieny Dziecięcej w Warszawie, szpitale: św. Barbary w Czeladzi, św. Mikołaja w Łęczycy, św. Konstancji w Maciejowicach, św. Anny w Miechowie, św. Błażeja w Olkusz, św. Leona w Opatowie, św. Józefa w Ostrołęce, św. Ducha w Rawie Mazowieckiej, św. Stanisława w Skierniewicach). Geografia szpitali, odtwarzana dla początku XX wieku, uwzględnia specyfikę placówek tego typu – prowadzonych przez szarytki – wyrosłą z tradycji działalności charytatywnej prowadzonej przez to zgromadzenie. Pamiętać przy tym trzeba, że placówki szarytek miały niejednokrotnie charakter wielofunkcyjny, skupiony wokół: szpitala-szkoły-sierocińca, a swoją usługę siostry prowadziły zarówno we własnych instytucjach szpitalnych, jak i w takich, w których były zatrudnione w charakterze personelu<sup>25</sup>.

*Karta z dziejów społecznych Kościoła*, „Nasza Przeszłość” 1960, t. 12, s. [40] 98 – [42] 100; H.A. Jurczak, *Siostra Augusta Sikorska...*, s. [14] 260.

<sup>20</sup> CEWC 1907, s. 89-91; A. Schletz, *Zarys historyczny...*, s. [37] 95; [41] 99.

<sup>21</sup> A. Jurczak, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo Sług Ubogich Chorych. Prowincja Warszawska*, [w:] *Żeńskie Zgromadzenia Zakonne w Polsce 1939-1947*, t. 14, red. A. Chruszczewski i in., Lublin 2000, s. 562; CEWC 1908, s. 95.

<sup>22</sup> A. Jurczak, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia...*, s. 547; CEWC 1912, s. 100.

<sup>23</sup> Na mapie nie uwzględniono filii szpitalnych oraz szpitali działających okresowo w czasie I wojny światowej.

<sup>24</sup> Pomijając wymienione szpitale funkcjonujące na terenie diecezji wrocławskiej, wykaz placówek szpitalnych obejmuje szpitale: św. Wincentego w Dąbrowie, Fabryczny w Guzowie, św. Aleksandra w Kielcach, św. Wincentego w Kurozwękach, św. Walentego w Kutnie, św. Jana Chryzostoma w Lipnie, św. Jana Bożego w Lublinie, św. Ducha w Łomży, św. Tadeusza w Łowiczu, św. Tadeusza w Łukowie, Najśw. Panny w Milanowie, św. Kazimierza w Radomiu, św. Ducha w Sandomierzu, św. Adama w Staszowie, św. Wincentego w Sosnowcu, św. Stanisława w Tomaszowie Rawskim, dla Obląkanych w Tworkach. Dodatkowo w Warszawie powstały: Instytut Oftalmiczny, Szpital dla Dzieci, Szpitale: Przemienienia Pańskiego, Wolski św. Feliksa, Zakaźny św. Stanisława, dla Obląkanych Jana Bożego.

<sup>25</sup> Na potrzeby artykułu wygenerowano placówki szpitalne z obsadą personalną szarytek, bez zgłębiania ich sytuacji prawnej. System szpitalnictwa od połowy XIX wieku krystalizował się dopiero pod względem organizacyjnym; Z. Podgórska-Klawe, *Od hospicjum do współczesnego szpitala. Rozwój problematyki szpitalnej w Polsce do końca XIX wieku*, Wrocław-Warszawa 1981, s. 47; J. Szady, *Misja opiekuńcza Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Wincentego à Paulo w Polsce w XVII-XVIII wieku*, „Tekna Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” 2015, t. 12, s. 84.



Mapa 1: Szpitalne placówki Warszawskiej Prowincji Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w 1906 r.

Po I wojnie światowej zmieniła się lokalizacja szpitala, ze względu na powrót w 1919 r. franciszkanów do Konina. Z części klasztornej usunięto wówczas placówkę szpitalną, a w tym miejscu ulokowano szkołę powszechną, a następnie bursę gimnazjalną. Echa tych wydarzeń odnaleźć można w kronice placówki, wg zapisów której przeniesienie szpitala do tzw. dawnej rozlewni wódki<sup>26</sup>, odległej ok. 2 km od klasztoru, nastąpiło we wrześniu 1922 r<sup>27</sup>. Spowodowało to bardzo trudne warunki pracy sióstr wśród chorych (początkowo szpital miał 80, następnie 130 miejsc). Budynek nie miał kanalizacji, światła, brakowało też opału i podstawowego wyposażenia. Szpital funkcjonował mimo wszystko jako instytucja złożona z oddziałów: wewnętrznego, chirurgicznego, zakaźnego (obsadę lekarską pełnili: dr [M] Polański, dr Łopuski /chirurg/)<sup>28</sup>. Działała też apteka szpitalna. W latach dwudziestych stopniowo poprawiały się warunki leczenia i pracy sióstr (budynek skanalizowano i zelektryfikowano, unowocześniono zaplecze kuchenne, wybrukowano dojazd, ogrodzono i upiększono teren przyszpitalny, zakupiono aparat rentgenowski i nowoczesne wyposażenie sali operacyjnej, a także konia i bryczkę na potrzeby dojazdów). Poprawa stanu szpitala wynikała w dużej mierze z dobrego zarządu i finansowania placówki. Oceniano, że „Zarząd Powiatowy był b. dobrze usposobiony do Sióstr, tak że (sic!) ostatni Pan Starosta [Marian Koczorowski] dbał o szpital jak o swoje dziecko”<sup>29</sup>. Trudne warunki pracy szpitalnej, jak również polityka personalna władz zgromadzenia była niewątpliwie powodem dużej rotacji sióstr w latach dwudziestych (patrz: Tabela 1).

<sup>26</sup> Nowy szpital urządzono w budynkach dawnego Monopoli Spirytusowego (ul. Szpitalna). Po serii remontów szpital zaczął funkcjonować od 1930 r. jako własność Konińskiego Powiatowego Związku Komunalnego; P. Rybczyński, *Spacerkiem...*, s. 28-29.

<sup>27</sup> ASMW, s. Janina Kaniewska, *Kronika Szpitala pod wezwaniem św. Ducha w Koninie, Kalisz, dnia 24 marca 1957 roku*, mps.

<sup>28</sup> Tamże.

<sup>29</sup> Tamże.

Tabela 1: Spis sióstr pracujących przy Szpitalu św. Ducha w Koninie w l. 1907-1938

Imię i nazwisko	Lata pracy
s. Paulina Świczekowska	1907-1912
s. Antonina Karwowska	1907
s. Stanisława Kałużyńska	1907-1910
s. Helena Jezierska	1908-1912
s. Marianna Dull	1909
s. Antonina Puchowska	1910
s. Władysława Osiecka	1911-1913; 1928
s. Maria Karwowska	1911-1919
s. Stefania Augustyniak	1913-1919
s. Leopolda Iwińska	1914-1917
s. Joanna Pikulska	1914-1920
s. Kazimiera Wojciechowska	1918-1920
s. Helena Wojciechowska	1918-1919
s. Florentyna Weber	1920-1923; 1929
s. Aleksandra Patkowska	1921-1922
s. Zofia Wawrowska	1921-1926
s. Władysława Klimek	1923-1924
s. Natalia Turska	1923-1925
s. Maria Wojciechowska <sup>30</sup>	1924-1928; 1930-1937
s. Kazimiera Koskowska <sup>31</sup>	1924-1937
s. Janina Kaniewska <sup>32</sup>	1924; 1926-1929; [1930] 1931-1937
s. Stanisława Moraczewska	1925; 1930
s. Józefa Wojciechowska	1926; [1930] 1931; 1934-1937
s. Genowefa Sędziakowska	1926-1928; 1936
s. Paulina Fryzik	1928-1929

<sup>30</sup> s. Maria Wojciechowska, ur. 1872, w Zgromadzeniu od 1893, przyjechała do Konina w 1929 r.; Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta Kurii Diecezji Włocławskiej, Akta Zgrom. SS. Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (szarytek) 1920-1938 (dalej: ADW AKDŹ), List do Kurii Biskupiej, sygn. II, 7, b., s. 36.

<sup>31</sup> s. Kazimiera Koskowska, ur. 1881, w Zgromadzeniu od 1902, przyjechała do Konina w 1922 r., tamże.

<sup>32</sup> s. Janina Kaniewska (1900-1978), w Zgromadzeniu od 1921 r., przyjechała do Konina w 1922 r., tamże; ASMŹ, Biogram w oprac. s. Jadwigi Kisielewskiej SM.

s. Marta Kałuża	1929-1930
s. Cecylia Flis	1929
s. Józefa Rudzińska	1929
s. Bronisława Maternowska	1929
s. Kazimiera Zawadzka	[1930]1931-1932
s. Maria Sikorska	1932
s. Irena Matuszczak	1932-1933
s. Stefania Wróblewska	1932
s. Helena Bernasik	1933-1935; 1937
s. Ewa Cegłowska	1933
s. Józefa Jaworska	1934-1935
s. Helena Bernaś	1936
s. Alina Stanisława [Róża] Dziecioł	1937

Źródło: W nawiasy kwadratowe ujęto dane ze spisów zawartych w dokumentach z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Obrazują one różnice w datach pobytu sióstr przy placówce; CEWC 1907, s. 90; CEWC 1908, s. 94; CEWC 1909, s. 92; CEWC 1910, s. 98; CEWC 1911, s. 98; CEWC 1912, s. 99; CEWC 1913, s. 102; CEWC 1914, s. 110; CEWC 1916, s. 107; CEWC 1917, s. 135; CEWC 1918, s. 144; CEWC 1919, s. 145; CEWC 1920, s. 158; CEWC 1921, s. 155; CEWC 1922, s. 163; CEWC 1923, s. 134; CEWC 1924, s. 111; CEWC 1925, s. 115; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Dioecesis Wladislaviensis pro anno domini 1926* (dalej: CEW), s. 82; CEW 1928, s. 124-125; CEW 1929, s. 111; CEW 1930, s. 124; *Rocznik Diecezji Włocławskiej na rok 1931*, Włocławek 1931 (dalej: RDW), s. 287; RDW 1932, s. 274; RDW 1933, s. 209; RDW 1934, s. 163; RDW 1935, s. 164; RDW 1936, s. 162; RDW 1937, s. 164; RDW 1938, s. 282; ADW AKDW, [Spis sióstr] Konin Szpital św. Ducha, sygn. II, 7, b, p.; tamże, *Pismo Wizytatorki Zgromadzenia SS. Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo s. Róży Okęckiej z 21.10.1930 r.*, s. 43; tamże, *Lista Sióstr Miłosierdzia świętego Wincentego à Paulo pracujących w szpitalach i zakładach dobroczynnych na terenie Diecezji Włocławskiej [1931]*, s. 48; tamże, *Spis domów i sióstr w Diecezji Włocławskiej [1932]*, s. 50; tamże, *Spis domów i Sióstr Miłosierdzia na terenie Diecezji Włocławskiej 1933 r.*, s. 54; tamże, *Spis domów i Sióstr Miłosierdzia na terenie Diecezji Włocławskiej 1934 r.*, s. 56; tamże, *Spis domów i Sióstr Miłosierdzia na terenie Diecezji Włocławskiej 1935 r.*, s. 60; tamże, *Spis domów i Sióstr Miłosierdzia na terenie Diecezji Włocławskiej 1936 r.*, s. 63; tamże, *Spis domów i Sióstr Miłosierdzia na terenie Diecezji Włocławskiej 1937 r.*, s. 66; ASMW, s. Janina Kaniewska, *Kronika Szpitala...*; tamże, *Informacja od s. J. Kisielewskiej SM z XII 2023 r.*

Do początku lat dwudziestych szpital w Koninie funkcjonował w sieci 12, a następnie 11 diecezjalnych placówek prowadzonych przez szarytki, w tym 7 szpitali (od 1921 r. nie działała już jedna z placówek kaliskich). W II połowie lat dwudziestych szarytki wycofano z 3 placówek (szpitale w Piotrkowie i Wieluniu oraz zakład opiekuńczy w Częstochowie), przez co liczba instytucji z obsadą szarytek spadła w diecezji do 8 (w tym 5 szpitali). Biorąc jednak pod uwagę stan rozwoju szpitali szarytek w Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia w tym czasie, bilans był pozytywny, gdyż w miejsce instytucji zamkniętych, powstawały nowe. Zaslugi w pomnożeniu liczby szpitali w wolnej Polsce należą do wizytatorki prowincji warszawskiej z lat 1919-1932, s. Róży Okęckiej, za zarządu której powstały 3 kolejne szpitale Sióstr Miłosierdzia (nie licząc placówek dobroczynnych)<sup>33</sup>. Stan placówek diecezjalnych szarytek ukształtowany w II połowie

<sup>33</sup> Szpitale w Kielcach, Białej Podlaskiej, Siedlcach; A. Schletz, *Zarys historyczny...*, s. [43] 101.

lat dwudziestych utrzymał się aż do 1937 r., kiedy zapoczątkowano ich wycofywanie z placówek konińskich<sup>34</sup>. Szarytki pracowały w Szpitalu św. Ducha nieprzerwanie do 4 października 1938 r., kiedy została wycofana ostatnia z sióstr (przekazanie placówki sercankom formalnie odbyło się 1 września 1938)<sup>35</sup>. Warto dodać, że w momencie wycofania z Konina obecność szarytek w posłudze szpitalnej była dominująca na tle innych zgromadzeń. Pełniły one posługę w 118 szpitalach, podczas gdy liczba szpitali, w których pracowały siostry z innych zgromadzeń, wahała się od 1 do 28<sup>36</sup>. Sieć szpitali w obrębie prowincji warszawskiej w 1938 r. obejmowała już 54 takie placówki, wśród których wycofano szarytki z: Warszawskiego Instytutu Higieny Dziecięcej, Czeladzi, Guzowa, Lipna, Maciejowic, Sosnowca i Tomaszowa, obsadzając je z kolei w latach 1907-1925 w 14 nowych lokalizacjach szpitalnych<sup>37</sup>. W tym okresie wprowadzono już nowoczesne zasady organizacji i działania zakładów leczniczych, w tym też regulacje finansowania i sprawy nadzoru tych placówek. Ze względu na niewydolność państwa w dziedzinie opieki zdrowotnej, konieczne było wspomaganie sektora opieki publicznej, stąd obok szpitali państwowych i samorządowych funkcjonowały też placówki społeczne i prywatne<sup>38</sup>, w tym również zakonne<sup>39</sup>.

Przy prezentowaniu obecności sióstr w pracy szpitala w Koninie nie sposób pominąć kwestii standaryzacji usług pielęgniarskich świadczonych w tym czasie przez szarytki, zgodnie z wymogami zawodowymi. Systematyczne kursy dla sióstr w zakresie pielęgniarstwa, co znacznie przyczyniło się do polepszenia jakości pracy sióstr w pracy z chorymi, wprowadziła wspomniana s. R. Okęcka. Inspiracją do tego był miesięczny pobyt we Francji w 1923 r., podczas którego zwiedziła m.in. tamtejsze szpitale, szkołę pielęgniarstwa oraz różne zakłady wychowawcze<sup>40</sup>. Tradycja kursów wywodziła się

<sup>34</sup> Swoją obecność na mapie działalności społecznej w Koninie zaznaczyły szarytki w latach 1909-1937 przy pomocy starcom i dzieciom w odrębnej placówce opiekuńczej (Ochrona dla Dzieci i Przytułek dla Starców otwarte staraniem Towarzystwa Dobroczynności, na czele z ks. Feliksem Mikulskim). Początkowo to siostry ze szpitala wspomagały przytułek, następnie przysłano osobny skład sióstr. Placówki wspomagało Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia; E. Barnas-Baran, *Zarys działalności Towarzystwa Dobroczynności w Koninie w latach trzydziestych XX wieku w świetle księgi protokołów zebrań zarządu*, „Polonia Major Orientalis” 2022, t. IX, s. 189; 195; ASMW, Przytułek dla Starców i Ochrona dla Dzieci w Koninie (1909-1937), mps.

<sup>35</sup> J.M. Kupczewska, *Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w latach 1945-1989*, Lublin 2019, s. 469.

<sup>36</sup> H. Matoga, *Zgromadzenie ss. Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo a krakowskie pielęgniarstwo*, [w:] *Zawód pielęgniarki na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. B. Urbanek, Warszawa 2008, s. 168.

<sup>37</sup> W tym szpitale: św. Karola Boromeusza w Białej Podlaskiej, św. Eligiusza w Gościeradowie, św. Piotra w Grójcu, św. Ducha w Iłży, dla Dzieci w Lublinie, św. Wojciecha w Mławie, św. Władysława w Opocznie, św. Juliana w Pińczowie, św. Stanisława w Przasnyszu, św. Kunegundy w Radzynie, NP NMP w Siedlcach, św. Józefa w Sochaczewie, św. Pawła w Turku, św. Tadeusza w Wyróżbach.

<sup>38</sup> *Polityka Społeczna Państwa Polskiego 1918-1935*, Warszawa 1935, s. 389.

<sup>39</sup> Ze względu na brak kompleksowych badań w tym zakresie, wykaz szpitali szarytek nie uwzględnia aspektu własnościowego szpitali. Biorąc pod uwagę dane z 1930 r. na temat szpitali w obrębie diecezji wrocławskiej, 3 z nich były własnością Magistratu (w Kaliszu, Piotrkowie, Włocławku) i 3 własnością Sejmiku (w Koninie, Sieradzu, Turku). Biorąc pod uwagę stan placówek w 1939 r., ponad połowa z nich pełniła funkcje instytucji państwowych lub samorządowych (w tym status powiatowych miały szpitale w: Piotrkowie, Sieradzu, Włocławku, Wieluniu i Koninie, będące w obrębie diecezji wrocławskiej); *Społeczna działalność Kościoła w Polsce i martyrologium rzymsko-katolickiego duchowieństwa oraz wiernych pod zaborami pruskim i rosyjskim*, oprac. P. Kubicki, cz. 1: *Społeczna działalność Kościoła w Polsce*, Sandomierz 1930; s. 120-123; A. Jurczak, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia...*, s. 582-657.

<sup>40</sup> *Siostra Róża Okęcka we wspomnieniach*, red. J. Kisielewska, Warszawa 2016, s. 18.





Mapa 2: Szpitalne placówki Warszawskiej Prowincji Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w 1938 r.

od doszkalania medycznego wprowadzonego w zgromadzeniu już w początkach XX w., kontynuowanego następnie w końcowym okresie I wojny światowej na wzór programu Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa<sup>41</sup>. Od 1924 r. s. R. Okęcka wprowadziła już stałe kursy dla zakonnice, kończące się dyplomem pielęgniarskim, przekształcone następnie w profesjonalną szkołę pielęgniarstwa<sup>42</sup>. Echa udziału w takim dwuletnim kursie pielęgniarskim w latach 1924-1926 przekazała w swojej kronice szpitala w Koninie s. J. Kaniewska<sup>43</sup>. Świadczy to o udziale sióstr z placówki konińskiej w procesie regulacji zawodu pielęgniarki, co było zgodne z ówczesnym modelem pielęgniarstwa szpitalnego. Podstawy kształcenia specjalistycznego obejmowały w tym czasie zarówno prace pielęgnacyjne przy chorym, w ambulatorium, gabinecie fizjoterapii, pracowni rentgenowskiej, laboratorium analitycznym, jak i zakres czynności gospodarczo-administracyjnych<sup>44</sup>.

<sup>41</sup> Chodziło o fachowe przygotowanie sióstr do pracy w szpitalu (kwalifikacje pielęgniarskie); H.A. Jurczak, *Siostra Augusta Sikorska...*, s. [30] 276-[33] 279; A. Schletz, *Siostra Róża Okęcka (1878-1932). Zarys biograficzny*, „Nasza Przeszość” 1957, t. 6, s. [50] 218.

<sup>42</sup> Początkowo było to dwuletnie studium pielęgniarskie przy kościele św. Rocha, a następnie – Państwowa Szkoła Pielęgniarstwa s. Wandy Żurawskiej przy kościele Przemienienia Pańskiego na Pradze; A. Schletz, *Siostra Róża Okęcka...*, s. [96] 264; Wirtualne Muzeum Pielęgniarstwa Polskiego, [dostęp: 22.12.2023] <https://www.wmpp.org.pl/pl/szkoly-pielęgniarskie/szkoła-przemienienia-zgromadzenie/szkoła-pielęgniarstwa-przy-szpitalu-przemienienia-pańskiego-w-warszawie.html>

<sup>43</sup> ASMW, s. Janina Kaniewska, *Kronika Szpitala...*

<sup>44</sup> I. Wrońska, *Polskie pielęgniarstwo 1921-1939*, Lublin 1991, s. 66.



*Fot 1: s. Janina Kaniewska SM*  
Źródło: ASMW, Zbiór fotografii



*Fot 2: Apteką szpitalną w Koninie (okres międzywojenny)*  
Źródło: ASMW, Zbiór fotografii



*Fot 3: Przed Szpitalem św. Ducha w Koninie (okres międzywojenny)*  
Źródło: ASMW, Zbiór fotografii

Wycofanie szarytek ze szpitala odbyło się prawdopodobnie z powodu braków personalnych, tak jak miało to miejsce wcześniej, kiedy odeszły siostry z Przytułku Dobroczyńności<sup>45</sup>. W momencie opuszczania szpitala w Koninie siostry zostały pożegnane przez miejscowego starostę słowami pełnymi żalu:

więcej mi Was obecnie żal i szkoda, bo kiedy byliście w takich trudnych warunkach, prawie nie było co jeść i czym się przykryć, to żeście były, a teraz, kiedy jest lepiej i warunki się poprawiły, Wy wyjeżdżacie<sup>46</sup>.

Zasługi Sióstr Miłosierdzia w opiece nad chorymi podkreślono również w prasie regionalnej. W „Głosie Konińskim” ukazał się artykuł przypominający ofiarną pracę sióstr w szpitalu, zwłaszcza ostatni skład personelu, na czele z s. Marią Wojciechowską (niosącą pomoc chorym zakaźnym i z gruźlicą), który „wyróżnił się wyjątkową pracowitością, tym bardziej chwalebna, boć przecież nie obliczoną na żaden zysk, ludzkie zaszczyty i dostojeństwa”<sup>47</sup>. W tekście wskazano również zasługi: s. Kazimiery [Koskowskiej] z Oddziału Wewnętrznego i Skórno-Wenerycznego, s. Janiny [Kaniewskiej] z Oddziału Zakaźnego i Gruźlicznego oraz apteki, a także s. Róży [Dzięcioł] z Oddziału Chirurgiczno-Położniczego<sup>48</sup>. Pamięć o pracy szarytek w Koninie przetrwała na tyle długo, że jeszcze po okupacji proszono o ich powrót do miasta. Nie było to jednak już możliwe.

## POSŁUGA SZPITALNA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA WINCENTEGO À PAULO W KONINIE W LATACH 1906-1938

**Słowa kluczowe:** szarytki, Szpital św. Ducha, Konin, Siostry Miłosierdzia, opieka nad chorym

Artykuł przedstawia udział Sióstr Miłosierdzia w opiece nad chorymi w Szpitalu św. Ducha w Koninie w latach 1906-1938. Przedstawiono w nim stan zakonnego personelu szpitala konińskiego, odtwarzając lata pracy poszczególnych sióstr w mieście. W tekście zarysowane zostały tradycje szpitalnictwa miejskiego wraz z okolicznościami sprowadzenia szarytek do miasta, jak również przedstawiono warunki ich pracy. Sytuacja kadrowa szpitala zaprezentowana została w szerszym aspekcie geograficzno-historycznym, ukazującym sieć placówek szpitalnych w wybranych przedziałach czasowych. Do opracowania tematu wykorzystano materiały archiwalne z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, Archiwum Sióstr Miłosierdzia w Warszawie oraz dane badawcze z zasobów Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce. Tekst artykułu wzbogaca materiał kartograficzny oraz ikonograficzny.

<sup>45</sup> ADW AKDW, Pismo Wizytatorki Zgromadzenia SS. Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo s. E. Kakowskiej z 12 kwietnia 1937 r., s. 64.

<sup>46</sup> ASMW, s. Janina Kaniewska, Kronika Szpitala...

<sup>47</sup> *Zmiana Sióstr Miłosierdzia w szpitalu w Koninie*; „Głos Koniński” 1938, nr 38.

<sup>48</sup> Tamże.

## HOSPITAL SERVICE OF THE SISTERS OF CHARITY OF ST VINCENT DE PAUL IN KONIN FROM 1906 TO 1938

**Keywords:** Sisters of Charity, Holy Spirit Hospital, Konin, Sisters of Mercy, nursing care

The article describes the participation of the Sisters of Charity in nursing care at Holy Spirit Hospital in Konin from 1906 to 1938. It presents the status of the religious staff of the Konin hospital, reconstructing the years of work of individual sisters in the city. It outlines the traditions of the city's hospital service, together with the circumstances of bringing the Sisters of Charity to the city, as well as the conditions of their work. The hospital's staffing situation is described in a broader geographical and historical context, showing the network of hospital facilities in selected periods. To develop the topic, archival materials from the Diocesan Archives in Włocławek, the Archive of the Sisters of Charity in Warsaw and research data from the resources of the Centre for Research on the Historical Geography of the Church in Poland were used. The article is enriched with cartographic and iconographic material.

### Bibliografia

#### Źródła archiwalne:

Archiwum Diecezjalne we Włocławku

Akta Kurii Diecezji Włocławskiej

Akta Zgrom. SS. Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo (szarytek) 1920-1938

Archiwum Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Warszawie

s. Janina Kaniewska (1900-1978). Biogram, oprac. s. Jadwiga Kisielewska SM

E. Chodakowska, Kronika Pamiątkowa Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce, rkps.

Janina Kaniewska, Kronika Szpitala pod wezwaniem św. Ducha w Koninie, Kalisz, dnia 24 marca 1957 roku, mps.

Placówki obsługiwane przez Siostry Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo Prowincji Warszawskiej w okresie 1.09.1939-31.12.1947 r. Odpowiedzi na kwestionariusz, t. 1, mps.

Przytułek dla Starców i Ochronka dla Dzieci w Koninie (1909-1937), mps.

Zbiór fotografii

#### Źródła drukowane:

*Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno domini 1907-1925*

*Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Dioecesis Wladislaviensis pro anno domini 1926-1930*

*Polityka Społeczna Państwa Polskiego 1918-1935*, Warszawa 1935

Rocznik Diecezji Włocławskiej 1931-1938

*Społeczna działalność Kościoła w Polsce i martyrologium rzymsko-katolickiego duchowieństwa oraz wiernych pod zaborami pruskim i rosyjskim* (1930), oprac. P. Kubicki, cz. 1: *Społeczna działalność Kościoła w Polsce*, Sandomierz.

#### Prasa:

„Głos Koniński” – 1938

#### Opracowania:

Barnaś-Baran E. (2022), *Zarys działalności Towarzystwa Dobroczynności w Koninie w latach trzydziestych XX wieku w świetle księgi protokołów zebrań zarządu*, „Polonia Major Orientalis”, t. IX

- Gretekowski A. (2002), *Dobroczynno-społeczna działalność Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo na terenie diecezji płockiej w latach 1727-2000*, Płock
- Hałat M. (1999), *Obowiązki Sióstr Miłosierdzia w świetle dokumentów*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną”, t. 6
- Jurczak H. A. (1996), *Siostra Augusta Sikorska (1834-1919)*, „Nasza Przeszłość”, t. 86.
- Jurczak A. (2000), *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo Sług Ubogich Chorych. Prowincja Warszawska*, [w:] *Żeńskie Zgromadzenia Zakonne w Polsce 1939-1947*, t. 14, red. A. Chruszczewski i in., Lublin
- Kupczewska J.M. (2019), *Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w latach 1945-1989*, Lublin
- Litak S. (1996), *Kościół Łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 r. Struktury administracyjne*, Lublin
- Łoziński B. (1998), *Leksykon zakonów w Polsce. Informator o życiu konsekrowanym*, Warszawa
- Matoga H. (2008), *Zgromadzenie ss. Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo a krakowskie pielęgniarstwo*, [w:] *Zawód pielęgniarki na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. B. Urbanek, Warszawa
- Opisy szpitalnego kościoła Świętego Ducha w Koninie z lat 1790 i 1836 w „Aktach miasta Konina”* (2016), oprac. P. Rybczyński, „Rocznik Koniński”, R. 19
- Partyka W. (2017), *Opieka instytucjonalna na Lubelszczyźnie w XIX wieku. Szpitale i przytulki*, Lublin
- Paszek S., Lechwar M. (2002), *Klasztor oo. Franciszkanów Reformatów w Koninie*, Konin
- Płachciński K. (2016), *Koniński fragment dziejów 13. (5) Kargopolskiego Pułku Dragonów*, „Polonia Major Orientalis”, t. III
- Podgórska-Klawe Z. (1981), *Od hospicjum do współczesnego szpitala. Rozwój problematyki szpitalnej w Polsce do końca XIX wieku*, Wrocław-Warszawa
- Prejs R. (2003), *Zakonnicy franciszkańscy Królestwa Polskiego po kasacie 1864 r. Dzieje-postawy*, Warszawa
- Rybczyński P. (1997), *Spacerkiem w przeszłość. Szkice z dziejów Konina*, Konin
- Siostra Róża Okęcka we wspomnieniach* (2016), red. J. Kisielewska, Warszawa
- Surdacki M. (2015), *Opieka społeczna w Polsce do końca XVIII w.*, Lublin
- Szady J. (2018), *Aktywność społeczna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Lublinie w latach 1918-1939*, Lublin
- Szady J., (2015), *Misja opiekuńcza Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Wincentego à Paulo w Polsce w XVII-XVIII wieku*, „Teki Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie”, t. 12
- Szady J. (2013), *Szpital w Milanowie w latach 1908-1931 w świetle dokumentów z Archiwum Sióstr Miłosierdzia w Warszawie*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 61, z. 2
- Szady J. (2008), *Udział sióstr miłosierdzia w opiece szpitalnej w Milanowie w 2. połowie XIX wieku*, [w:] *Archiwa, Temporum, Testes. Źródła historyczne jako podstawa pracy badacza dziejów. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Olczakowi*, red. G. Bujak i in., Lublin
- Schletz A. (1957), *Siostra Róża Okęcka (1878-1932). Zarys biograficzny*, „Nasza Przeszłość”, t. 6
- Schletz A. (1960), *Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Karta z dziejów społecznych Kościoła*, „Nasza Przeszłość”, t. 12

Szteinke A.J. (2010), *I Zakon Franciszkański w Diecezji Włocławskiej (XIII-XXI w.)*, [w:] *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga Pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. Rocznicy urodzin*, red. A. Niemira i in., Włocławek

Tomaszewicz A. (2010), *Dobroczynność w guberni kaliskiej 1864-1914*, Łódź.

Witczak H. (2010), *Xenodochium Świętego Ducha w Koninie*, [w:] *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga Pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. Rocznicy urodzin*, red. A. Niemira i in., Włocławek

Wrońska I. (1991), *Polskie pielęgniarstwo 1921-1939*, Lublin

### **Netografia:**

[https://www.sercemuranowa.pl/swaugustyn/zycie-parafii-w-latach-1905-1939#\\_ftn14](https://www.sercemuranowa.pl/swaugustyn/zycie-parafii-w-latach-1905-1939#_ftn14)

<http://www.wmpp.org.pl/pl/szkoly-pielęgniarskie/szko%C5%82a-przemienienia-zgromadzenie/szko%C5%82a-piel%C4%99gniarsstwa-przy-szpitalu-przemienienia-pa%C5%84skiego-w-warszawie.html>